

Національно-економічне мислення

Національно-економічне мислення – пізнання господарських законів і усвідомлення усіма громадянами того, що зростання добробуту залежить від їхньої працездатності, професіоналізму, національно-державного патріотизму, від створених ними конституційних засад держави, економіки, законодавчих актів господарювання.

Складовими національного мислення та формами його втілення є:

- **національна самосвідомість** (спосіб мислення, який відображає усвідомлення людиною своїх коренів, збереження історично сформованих національних рис культури, мови, побуту, освіти тощо);

- **національна демократія** (політико-ідеологічна система мислення, що базується на принципах побудови правової держави, соціально орієнтованої економічної системи за національними ознаками титульної нації країни та рівних конституційних правах розвитку національних меншин);

- **національний патріотизм** (рівень національного самосприйняття, для якого характерним є гордість за свою націю і країну, бережливе ставлення до національної (державної) мови, культури, історії, освіти, релігії, культурних та історичних надбань інших народів);

- **національна гідність** (суспільна, політична, ідеологічна, соціально-економічна позиція людини, яка відстоює національні інтереси своєї країни, нації);

- **національний інтелект** (синтетичний показник розвитку нації та її індивідів, який відображає рівень знань природних і суспільних процесів, а також рівень національного самоусвідомлення, гуманістичних відносин, моралі, етики, ідеології, міжнародних зв'язків та ін.);

- **національні інтереси** (політичні, державні, економічні пріоритети, які реалізуються в процесі міжнаціональних відносин і є необхідними для національного самовідтворення, розвитку і входження України до міжнародних політичних, економічних, фінансових, торговельних організацій і союзів). До них належать завдання, виконання яких забезпечує самозбереження нації, її виживання та розвиток: охорона довкілля, захист від зовнішньої експансії, підтримка стабільного життя, чисельності нації, її здоров'я, а також інтелектуального потенціалу та працездатності населення.

- **національно-громадянське суспільство** з розвинутою політичною демократією і соціально орієнтованою ринковою економікою – державно організована нація, для якої пріоритетними є національні та загальнолюдські цінності у сферах державотворення (правова держава), економічної свободи людини, розвитку національних і культурних надбань представниками різних етнічних груп [1, С.122].

Гуманізм – ставлення до людини, як до найвищої цінності, абсолютного пріоритету.

Національно-демократична ідеологія відстоює пріоритет людини у розбудові національної економічної системи і правової держави, сприяє

усвідомленню національних пріоритетів та формуванню патріотизму. Законодавство при цьому не регламентує права і свободи людини, а захищає їх та формує правосвідомість. Правова держава набуває ознак національно-демократичної, її **атрибутами** є державна мова та національна самобутня культура, а **національними символами** – прапор, герб, гімн тощо.

Національна ідеологія розробляється і втілюється в життя з урахуванням вимог об'єктивних суспільних законів, інтересів різних етнічних груп на таких засадничих принципах:

- конституційний захист прав і свобод усіх етнічних та соціальних верств населення, їх реалізація чинним законодавством і дотримання у відносинах як громадянами, так і державними чиновниками;

- визнання і дотримання усіма громадянами країни положень Конституції держави і чинного законодавства; повага до державних символів і атрибутів, збереження та розвиток культури і традицій корінної нації та етнічних груп населення;

- залежність соціального розвитку кожного громадянина країни від внеску у створення національного продукту, а не від титулу чи посади; неможливість збагачення одних за рахунок погіршення матеріального стану інших, зменшення виробництва національного продукту.

Важливим напрямом державної політики в період переходу до ринку є формування і втілення в життя національної ідеології, покликаної об'єднати суспільство і спрямувати його зусилля на забезпечення економічного зростання та підвищення добробуту всіх громадян. Досвід розвинутих країн підтверджує, що ці завдання можуть бути реалізовані лише в тому разі, якщо національна ідеологія розробляється і втілюється в життя з урахуванням вимог об'єктивних суспільних законів (економічних і соціальних), інтересів різних етнічних груп.

З'ясування ролі та місця національної ідеології при переході до ринку і в розвитку ринкової економіки загалом потребує розкриття умов, за яких ринкова економіка може продуктивно і ефективно функціонувати [2, С.122]. Такими умовами є:

- 1) унеможливлення „тіньового” чи кримінального розподілу (розкрадання) валового внутрішнього продукту, державного та місцевого бюджетів, існування організованої економічної злочинності та злиття її з державними і правоохоронними структурами, відмивання „брудних” грошей;

- 2) прийняття країною з перехідною економікою цінностей демократичних, правових, економічних, політичних та міжнаціональних відносин, що утвердилися в країнах з розвинутою ринковою економікою і політичною демократією, розроблення програми політичної та економічної співпраці й інтеграції з ними;

- 3) економічна свобода людини і нації загалом, що забезпечується приватною власністю на основний та оборотний капітал, на створений власником та найманими працівниками продукт і національною власністю на природні ресурси;

4) лібералізація виробничої діяльності, пошук партнерів для виробничої і торговельної співпраці, зовнішньоекономічної діяльності, місця проживання, легального отримання доходів і прибутків;

5) чітке розмежування функцій виробництва і соціального захисту між виробниками та державою, встановлення пропорцій розподілу валового внутрішнього продукту і чистого прибутку між ними з метою створення і збереження стимулів високопродуктивного та високоефективного виробництва.

Такий підхід дає змогу виявити національні суспільство-утворювальні чинники і механізми, зокрема національну ідеологію і економічні закони, які інтегрують людей у націю та її самодостатню економічну систему.

Національна суспільна система є життєздатною лише за умови, що вона розвивається на основі об'єктивних суспільних законів і навколо свого національного суспільство-утворювального ядра – людини національної. Спрощена схема формування цієї системи така: сім'я – група людей – громада – суспільство. Отже, людина – її національна свідомість, духовні потреби, національно-громадянська належність, переконання, матеріальний добробут – є основою змісту процесів творення національного суспільства, а національно-ідеологічні, економічні, державні, політичні структури – це форми, за допомогою яких люди задовольняють свої національні та життєві потреби.

Історія знає два види організації суспільних систем:

1) мононаціональна;

2) полінаціональна.

Стійкість і стабільність кожної з них залежить від того, наскільки повно у них задовольняються потреби кожної конкретної людини (національні, духовні, культурно-освітні, матеріальні, політичні, релігійні тощо) [1, С.123]. Рівень задоволення цих потреб визначається формами і механізмами відносин: національними і міжетнічними, економічними, державними та ін. За умови, що форми і механізми забезпечують розв'язання проблем людини, сім'ї, груп людей і суспільства загалом, не виникає гострих конфліктів, воно належним чином функціонує і розвивається, в іншому разі таких конфліктів, напруженості не уникнути.

Життєві потреби людей задовольняються через декілька основних блоків (форм) відносин, об'єднаних відповідними організаційними інститутами. До них належать: національно-громадські відносини (інститути освіти, культури, мистецтва, релігії, громадських об'єднань – політичних, національних); державно-політичні відносини (інститути всіх рівнів влади); соціально-економічні відносини (інститути господарського управління, виробництва, обігу, послуг).

Національно-громадські відносини визначають передусім внутрішній зміст самої людини, сім'ї та ін. Вони є основою розвитку загальнолюдських і національних цінностей. Загальнолюдські цінності уможливають співіснування різних за національною належністю груп людей. За допомогою організаційних інститутів національно-громадських відносин формуються

зміст духовної спільності людей, національна ідеологія, філософія, наука, освіта, культура, мистецтво, мова. Така форма відносин розвиває інтелект, творчість, мислення, сприяє самоусвідомленню індивіда, розумінню свободи, праці на себе і мети поступу. Інтеграційна суть національно-громадських відносин – розвиток у членів суспільства високої духовності на основі спільної мови, побуту, історії, традицій, релігії, культури. Характер і зміст цього блоку відносин має важливе суспільно-політичне значення: утверджуючи людину в суспільстві як його основу, а економіку, державу тощо як інфраструктуру життя, розвитку і захисту людини, він дає змогу втілити в життя принцип: економіка і держава для людини, нації, суспільства, а не людина для економіки, держави.

Державно-політичні відносини передбачають створення держави у формі відповідних інститутів влади і надання їм суспільно необхідних функцій законодавчої, виконавчої та судової. Кожна з гілок влади забезпечує через виконувані нею функції основи життя індивіда і суспільства загалом, свободи і права на працю, розвиток, власність, відпочинок, результати праці, освіту та ін. Люди створюють державу з метою реалізації особистих і спільних інтересів, потреб. Держава, у свою чергу, згідно з її функціями і повноваженнями забезпечує задоволення соціальних і матеріальних потреб людини та суспільства через механізм формування і функціонування економічної системи. Вона законодавчо встановлює норми виробництва, розподілу, обміну; здійснює організацію планування і регулювання економічного та соціального розвитку. **Законодавча влада** ухвалює господарські закони – створює правове поле діяльності окремих виробників і національного господарства як усередині нього, так і за його межами (зокрема, визначає норми діяльності для зарубіжних партнерів). **Виконавча влада** здійснює організаційну діяльність виробників, формує концепції, програми і плани виробництва, інвестицій, організації праці та її оплати, реалізації продукції, соціального розвитку і добробуту. **Судова влада** вирішує господарські конфлікти, що виникають через порушення договірних зобов'язань, майнових і ресурсних прав та ін.

Соціально-економічні відносини є засобом, механізмом створення матеріальної і духовної основи життя суспільства, його добробуту. Вони формують зміст і структуру національної економіки, її продуктивні сили, структуру і обсяги виробництва продукції, системи розподілу, обміну та споживання, соціальну інфраструктуру. Система економічних відносин охоплює всі верстви населення, інтегруючи їх матеріальні та соціальні інтереси, створюючи передумови задоволення матеріальних і духовних потреб. Інтеграційна роль цього блоку відносин виявляється в залученні працездатних членів суспільства до діяльності у сфері виробництва і в невиробничій сфері, де визначається мета виробництва, заходи її реалізації та можливості задоволення потреб людей різного віку і статі.

Отже, кожен блок суспільних відносин відіграє важливу інтеграційну роль завдяки специфіці свого впливу. Їхнє функціонування є взаємообумовленим і взаємозалежним. Посилення впливу на формування

суспільства якогось одного блоку відносин і послаблення іншого призводять до монополізму, який може негативно позначитись і на економіці, і на політиці, і на ідеології. Тому між ними завжди має існувати рівновага, яка забезпечує гармонійний розвиток економіки, держави і духовності відповідно до прав і свобод людини, нації, суспільства.

Еволюція суспільних систем засвідчує, що чимало з них розпалися (і розпадаються) через те, що базувалися не на об'єктивних законах суспільного розвитку, а на штучно створених засадах. Політична ідеологія і практика у процесі історичного розвитку країн світу ґрунтувалися на двох ідеях: національній і соціальній. На основі національної ідеї сформувалися ідеологія і партії національно-демократичного спрямування, на основі соціальної – соціал-демократичного спрямування.

Національна демократія – політико-ідеологічна система, побудована на принципах створення правової держави, соціально орієнтованої економічної системи за національними ознаками титульної нації країни і рівних конституційних прав розвитку національних меншин.

В основі ідеології соціал-демократії – соціальна рівність (суспільна власність на засоби виробництва), справедливий розподіл національного продукту, підтримка тих соціальних прошарків населення, які не зайняті виробничою діяльністю і не створюють національного продукту.

Соціал-демократія – система політичних принципів, яка передбачає побудову соціалізму як економічної і політичної форми людського суспільства завдяки виробленню демократичних засад співжиття. Вона сповідує ідеї загальнолюдських цінностей, посилення ролі влади в організації економічної системи, управління виробництвом, розподілом і споживанням національного продукту. Її принцип: „сильна влада – сильна економіка”, тобто пріоритет надається здобуттю влади в усіх сферах державного, фінансового і господарського управління представниками соціал-демократичних партій. Згідно з цим принципом зростає роль чиновників і влади у визначенні пріоритетів економічного розвитку, фінансового стану країни і населення. Представники соціал-демократичних партій не відкидають існування в перехідний період приватної власності на засоби виробництва і створюваний продукт, займають „центристську” позицію – між „правими” націонал-демократами і „лівими” соціал-демократами (комуністами, соціалістами, селянськими і аграрними партіями). У країнах, де домінують партії соціал-демократичного спрямування, держава будується за принципами „сильної влади”, соціального спокою, регульованої економіки і розподілу національного продукту [6, С.111].

Ідеологія, держава і економіка не повинні бути метою, якої необхідно досягти, вони – лише засіб досягнення поставлених цілей: свободи людини і нації, захисту прав і соціального стану людей, легального отримання належних грошових доходів, забезпечення гідного людини рівня життя та ін. З огляду на це вибір національної ідеології має бути обґрунтований чинниками, що уможливають формування відповідного національно-

політичного, національно-економічного і національно-соціального мислення усіх громадян країни, зокрема такими, як:

1) об'єктивні закони економіки і суспільства, зокрема закон господарської збалансованості ($Q\varphi = \nu\Gamma_m$), дотримання вимог якого забезпечує збалансованість національних економічних, політичних і соціальних пропорцій і стабільність усього суспільства; закон товарообміну ($Q = \Gamma / \varphi$), що спонукає виробника до забезпечення конкурентоспроможності його товару, а споживача – до його платоспроможності; закон товаровиробництва ($B = O + dB$ чи $\Gamma = \Gamma_o + d\Gamma$), дотримання якого уможливорює відшкодування витрат виробництва та отримання валового внутрішнього продукту в його натурально-вартісній і грошовій формах для національних потреб;

2) національне мислення як результат самопізнання кожної людини і нації загалом щодо її ставлення та сприйняття нею цінностей політичної, економічної, ідеологічної, соціальної свобод і засобів їх досягнення.

Для України є життєво важливим:

- створення демократичної правової держави, яка б відстоювала національні інтереси, забезпечувала захист прав своїх громадян, здійснювала передбачувану, виважену внутрішню і зовнішню політику;

- формування ринкової економічної системи, в якій домінувала б приватна власність на капітал і створюваний продукт, діяли механізми ринкового регулювання виробництва, розподілу і споживання національного продукту та надійна система соціального захисту тих, хто його потребує;

- сприйняття Україною цінностей політичної демократії і соціального розвитку провідних європейських країн та країн світу, політичне і економічне зближення з ними через інтеграцію в європейські структури, тощо;

- збереження та розвиток рівноправних партнерських економічних і торговельних відносин з країнами СНД і країнами, що розвиваються.

Жодного суто громадянського суспільства в світі не існує, оскільки жодна країна не має громадянської конституції, а має державну (національну) конституцію за ознаками титульної нації, тому суспільство цієї країни є національно-громадянським.

Сутність такого суспільства реалізується за дотримання загальнолюдських цінностей співжиття:

- прийняття, запровадження і дотримання законів країни, які захищають природні права і свободи людини на працю, доходи, самовираження, освіту, охорону здоров'я, житло;

- забезпечення умов і захисту вільного вибору виду діяльності, місця праці, місця проживання, розвитку національної культури, формування національної самосвідомості всіх етнічних груп населення;

- створення економічних і правових умов, за яких працюючі та непрацездатні громадяни країни отримують грошові доходи, що уможливорює їх платоспроможність і гідний людини рівень життя;

– створення правових і економічних умов, за яких виробники здатні здійснювати виробництво конкурентоспроможних товарів та послуг для відшкодування витрат виробництва і отримання прибутків на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Підтвердженням цього є досвід розвинутих країн, економічна система яких забезпечує високу зайнятість населення і добробут усіх членів суспільства.

Економічне мислення мусить бути підпорядковане певній логіці, яка впливає з вимог об'єктивних економічних законів. Ці вимоги зведені у правила, аксіоми, якими повинні володіти суб'єкти мислення. Для того щоб продукти мислення суб'єктів були переконливими, слід використовувати методи економічного моделювання причинно-наслідкових зв'язків на основі реальних кількісних параметрів задіяних праці, капіталу, створеного продукту тощо.

Особливістю національної економіки є те, що вона разом з вивченням дії загальноекономічних законів обґрунтовує напрями національного самопізнання, самоусвідомлення, адекватності національного мислення дії економічних законів. Єдине суспільство, організоване на основі незалежної демократично-правової держави, яке будує самовідтворювальну національно-економічну систему, повинно мати сформоване єдине національно-економічне мислення.

Аксіоми економічного мислення – упорядковані положення про дію об'єктивних економічних законів, які не залежать від волі та свідомості людини і визначають поведінку суб'єктів господарювання щодо організації виробництва, розподілу, обміну і споживання продукту.

Громадяни повинні мати переконаність, що їх добробут залежить від них самих, від створених ними конституційних основ держави, законодавчих актів господарювання, що господарський професіоналізм забезпечує економічне зростання, а національно-державний патріотизм – саморозвиток держави і суспільства загалом. Основою концепції національно-економічного мислення є визнана в державі національна ідея, яку формують:

– **національна соціально-суспільна ідеологія** – формує національно-громадянський блок відносин, визначає насамперед внутрішній зміст людини, сім'ї, колективу; розвиток загальнолюдських (громадянських) і національних (локалізованих на державно організованій групі) людських цінностей, інтелекту, творчості, мислення, розуміння свободи, праці на себе, переконання, що економіка і держава призначена для людини, нації, суспільства, а не людина для економіки, держави;

– **національна правова демократична держава** – забезпечує основи життя людини, сім'ї, громади і суспільства загалом: свободи і права людини на працю, розвиток, власність, наслідки власної праці, відпочинок, освіти тощо; люди створюють державу для вирішення власних потреб, для особистих і спільних інтересів; держава, в свою чергу, згідно з її функціями і наданими повноваженнями, забезпечує задоволення соціальних і матеріальних потреб людини та суспільства загалом через механізм

формування і функціонування економічної системи; держава створює законодавчі норми виробництва, розподілу, обміну, здійснює організацію планування та регулювання економічного і соціального розвитку;

– **національна соціально-ринкова економічна система** – є засобом і механізмом створення матеріальної та духовної основи життя суспільства, його добробуту; відображає зміст і структуру національної економіки, її продуктивні сили, структуру та обсяги виробництва продукції, систему розподілу, обміну і споживання, соціальну інфраструктуру; система економічних відносин залучає всі верстви населення, інтегруючи їх матеріальні та соціальні інтереси, створюючи передумови задоволення матеріальних і духовних потреб; визначає мету виробництва, заходи її реалізації і можливості задоволення потреб людей різного віку і статі.

Використана література:

1. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Пік”, 2009. – 548 с. : іл.
2. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.
3. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – [Вид. 2-ге, випр.]. – Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф., 2015. – 130 с.
4. Яковенко Р. В. Основи теорії економіки для технічних спеціальностей : навч. посіб / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Поліграф-Сервіс”, 2009. – 120 с. : іл.
5. Яковенко Р. В. Державне регулювання економіки : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 40 с. : іл.
6. Заблоцький Б. Ф. Перехідна економіка : посіб. / Заблоцький Б. Ф. – К. : ВЦ „Академія”, 2004. – 512 с. (Альма-матер).
7. Заблоцький Б. Ф. Розміщення продуктивних сил України : Національна макроекономіка : посіб. / Заблоцький Б. Ф. – К. : Академвидав, 2003. – 368 с. (Альма-матер).

Р. В. ЯКОВЕНКО,

к.е.н., доцент